

Çerkes Köyünde Bayram Kutlaması*

Oteçestvenniye Zapiski Yayıncısından Editöre Mektup

Pavel Svinyin

Sıcak Sular, 15 Temmuz 1825.

Çev. Murat Topçu - Papşu

Sıcak sulardan 5 verst uzakta bulunan Aciyev'in¹ köyünden şimdi döndüm ve size orada gördüğüm ve duyduğum her şeyi izlenimlerim henüz tazeyken, hayal gücüm bozulmamış ve bir Avrupalı için daha ilginç olan diğer şeylerle meşgul değilken anlatmak için hemen kaleme sarıldım.

Bayram kutlamasını daha cazip kılmak ve Çerkeslerin bam teline dokunmak — onların rekabet duygusunu kamçulamak – amacıyla bir miktar para toplanması için kampanya düzenlemeyi teklif ettim. Böylece bu parayla binicilikte, dansta ve atışta öne çıkanlara ödül vermek mümkün olabilirdi. Teklifim sıcak suların hemen hemen bütün ziyaretçileri tarafından kabul gördü ve birkaç saat içinde birkaç yüz ruble toplandı. Burada görevli Sayın Komutan'ın aracılığıyla bütün

* "Pismo izdatelya Oteçestvennih zapisok k redaktoru. Prazdnovaniye bayrama v çerkeskom aule", *Oteçestvenniye Zapiski*, Çast 23, № 64, 1825, s. 241-250.

1825 yılında yapılan bu bayram kutlamasında, daha sonra tanınmış bir şair olan 11 yaşındaki Mihail Lermontov da bulunmuştur. Lermontov buradaki izlenimlerinin etkisiyle üç yıl sonra "Çerkesi" (Çerkesler) ve "Kavkazski plennik" (Kafkas Tutsağı) adlı poemlerini yazmıştır. (Kaynak: P.A. Viskovatov, Mihail Yuryeviç Lermontov: Jizn i tvorçestvo, Moskva, 1891, s. 28-42) (ç.n.).

¹ Rusça kaynaklarda adı Aci-aul veya Aciyeva aul (Aciyev'in köyü) olarak geçen Hacıhable köyü, Pyatigorsk'tan (Goyaçiye Vodı - Sıcak Sular) 5 km. mesafede, Beştav dağının güneydoğu yamacında bulunuyordu. Burada bulunan Abezvuan ve Karma köyleriyle birlikte 1828 yılında Malka nehrinin sol kıyısına yerleşti. 1853 yılında da Rus yönetiminin talebiyle aynı nehrin karşı kıyısına taşındı. Başka köylerle birleşerek bugünkü Malka yerleşimini (Kabardey-Balkar Cumhuriyeti) oluşturdu. (Kaynak: İz istorii aula Aşabovo (Malka), <http://adyghe.ru>) (ç.n.).

(Gönderim/Received: 29.10.2019; Kabul / Acceted: 01.11.2019)

Çerkes ve Nogay köylerine ödül verileceği duyuruldu ve bütün Kuban bölgesinin ilk sıradaki *trubaduru*² sayılan Sultan Kerim Girey davet edildi.

Yekaterinhof'taki şenlikli gezileri hatırlatan şekilde fayton ve kupa arabaları konvoyuyla Aciyev'in köyüne yaklaşırken, elimde olmadan, gözlerimin önünde beliren tabloya hayran kaldım. Ürkütücü Beştav dağının gölgesi altına serilmiş muhteşem vadi rengarenk, birbiriyle uyumsuz insan kalabalığıyla doluydu. Paris kokan kıyafetleriyle Rus hanımlar, yüksek tahta ayakkabılar (*phavaka* olarak adlandırılıyor) üzerinde hayalet gibi görünen Çerkes kızlarıyla birlikte ayakta duruyorlardı. Subay grupları çeşit çeşit kıyafetleriyle, başkentin ve taşranın şıklık düşkünü erkekleriyle karışmışlardı. Kazaklar, Çerkesler, Nogaylar oynak atlarının üzerinde ileri geri dolaşıyorlardı. Son olarak da, kurulu çadırların yan taraflarında toplanmış şarkıcı ve müzisyen kalabalığı hep birlikte son derece ilginç bir seyirlik manzara arz ediyorlardı.

Kutlama danslarla başladı. Çerkesler uzun süre *Denona* ile bize eziyet ettiler. Bu bir tür kazaska; çoğunlukla sadece kızlar oynuyor. Omuzlarını asker gibi geriye atarak oldukları yerde ayaklarını vuruyor ve gözlerini yere dikerek yüzlerinde en ufak bir kıpırtı olmadan otomat gibi dans ediyorlar. Sonra, ondan daha uzun süre *Uk* oynadılar. Erkekler ve kızlar sıkıca el ele tutuşarak bir halka oluşturdular. Bu halkanın monoton hareketleri en iyi deniz çırpıntısına, bu sırada söyledikleri şarkı ise fırtına ulumasına benzetilebilir. Sonunda sahnenin ortasına kartal burunlu, alev alev yanan gözleriyle, tepeden tırnağa silahlı, yakışıklı bir Çerkes genci fırladı. Elini sallayarak bir işaret yaptı, Çerkesler haykırışmaya ve el vurmaya başladılar. Delikanlı yarım saatten fazla *Koffa* denilen bir savaş dansıyla bizleri eğlendirdi. Oyundaki hafifliği ve kaslarının hızı gerçekten hayret vericiydi. Ayaklarını kah geriye atıyor, kah bütün hızıyla oynarken parmaklarının ucuna kalkıyor, kah piruet atıyordu. Bu dansın mümkün olan en tam şekilde, en ufak değişiklik yapılmadan Petersburg tiyatrosunda sahnelenmesini arzu ederdim. Belki de, benim düşünceme göre, cengaver Suliotlarla şaşırtıcı bir benzerliği olan (bizzat eğlencelerde!) bu halkın savaşçı ruhunu ve fiziki gücünü tasvirlerden çok daha açık şekilde anlatırdı. Bundan sonra dikkatimizi

² Trubadur – Ortaçağ'da şarkı ve şiir söyleyen taşra ozanı (ç.n.).

daha çok, komşu köylerden Çerkes kızlarının gürültülü şekilde gelişleri çektii. Onlara bağira bağira şarkı söyleyen birkaç atlı eşlik ediyordu ve öncesinde yine evvelki *Duenna* vardı. Seyircilerin dik bakışlarına öfkeli bakışlarla karşılık veriyorlar, utangaç güzellerin bir bakışını ya da tebessümünü yakalamak için çaba gösteriyorlardı. Birbirinin elini sıkı sıkı tutarak ve gözlerini yere indirerek yürüyen kızlar genel eğlencenin katılımcılarından çok kurbanları gibi görünüyorlardı.

Yirmi iki seçkin binici yarış için dokuz verst ötedeki tuzlu göle giderken, biz de çadırın tentesi altında alçak bir divan hazırlayıp Sultan Kerim Girey'den arpla bir şeyler çalmasını istedik. Bu çalgı en mükemmel müzikle tanışmış bizlere büyük bir zevk sunmazken, Dağlılar *bard*larını³ büyük bir hayranlıkla ve pek derin bir hürmetle, bütün dikkatlerini vererek, ağızlarını açmış dinliyorlardı. Bu manzara gerçekten usta bir ressamın fırçasına layıktı. Vakur edasıyla sırmalı ipek kaftanı içinde pek şık görünen, zengin tabancalarla, kılıç ve kamayla silahlanmış bu uzun boylu, orta yaşlı erkeği elinde arpla tasvir etmek aynı ölçüde sanatkârane olurdu! İnce duyguların sembolü, intikam ve kan dökme araçlarıyla bir arada!

Aydınlanmış halklarda yerini daha mükemmel örneklere bırakmış bu çalgı, Kafkasya'nın kovuklarında sertliğiyle, baskınlarıyla, cinayetleriyle nam salmış savaşçının servetidir!

Kafkas arpi üçgen şeklindedir, biri diğerinden ince 12 kıldan teli vardır. Üçgenin, ortasına teller tutturulmuş bir ucu sesin yankılanması için delikli tahta levhalardan yapılmış, diğer ucuna ise küçük ahşap çubuklar çakılmış ve çizik şeklinde küçük yarıklar açılmıştır. Çalgıcı bunları pedal gibi kullanarak, sol elinin başparmağıyla tonları değiştirerek çalar. Bu arpın kasası veya kenarları uzunlamasına yaklaşık 9 *verşok*tur.⁴ Altta kenarlar arasındaki kaide dört *arşından*⁵ fazla değildir. Üst tarafta, en kalın telin bulunduğu yerde ise mesafe bir arşından fazladır. Bu alet Çerkesçe *pşinedukoko* diye adlandırılıyor ve dağlarda en nadir ve üstün çalgı sayılıyor; buna karşılık, bir tür kaval olan *kabiso* ve hatta *çebizei* oldukça sıradandır. Yumuşak başlı Sultan bize aşk şarkısı *orada*, sonra savaş şarkısı *pişnatla* ve son olarak ölen

³ Bard – Ortaçağ'da Kelt halk ozanı ve şairi. Hükümdarların ve soyluların himayesinde bulunur, onları ve ailelerini öven methiyeler yazarlardı (ç.n.).

⁴ Verşok – 4,4 cm. uzunluğunda eski Rus ölçü birimi (ç.n.).

⁵ Arşın – 71,12 cm. uzunluğunda eski Rus ölçü birimi (ç.n.).

savaşçının yakın akrabalarınca söylenen, onun kahramanlıklarını ve vasıflarını öven bir tür eleji ya da ağıt – *gabzi* – çaldı ve söyledi. Genel olarak Çerkeslerin müziği diğer Asya halklarının müziğine benziyor ve içinde biraz daha fazla savaş ruhu var gibi görünüyor. Tonları o kadar keskin değil ve daha çok burundan değil gırtlaktan çıkarılıyor.

Gürültü ve köy tarafına doğru genel bir hareketlenme, bize at yarışına giden Çerkeslerin geri döndüğünü bildirdi. Hepimiz yakındaki yükseltinin üzerine koştuk ve doru atın açık ara önde olduğunu gördük. Diğerleri için kesin bir şey söylemek mümkün değildi, zira binicilerin çabalarıyla atlar sürekli birbirini geçiyordu; üzerlerinde toz bulutu uçuyordu. Yarışan biniciler yaklaştıkça Çerkeslerin sabırsızlığı arttı. Komutan'dan korkmasalar - ödüllerin belirlenebilmesi için onlara yerlerinden kıvıldamayı kesinlikle yasaklamıştı - hepsi karşılamaya koşarlardı. Yarışan binicileri en doğru şekilde izlemek için birkaç *Uzden* gönderildi. Sultan Kerim Girey'in doru atı birincilik ödülünü aldı, diğer ödülü Uzden İslam Abazinovanov'un kırı, üçüncülüğü ise Aciyev'in dorusu aldı. Kazananlar için ne zafer, geride kalanlar için ne hezimet! Birincileri tezahürata, tebriklere, haykırışlarla boğdular, diğerleriyle alay ettiler. Herkes birincilerin etrafında toplandı, onları incelediler, yorumlar yaptılar. Gerçekten de Sultanların atı çok güzel bir yaratık, çok nadir bulunan en saf dağlı kanı, dağ atlarının Rus atlarıyla melezi. Gerçek dağ atı bu yöre için bir hazinedir; kayalık dik yollardaki yürüyüşünde sabrı ve dayanıklılığı eşsizdir, 60 ve 80 versti bir defada kolayca kat eder.

Çerkesler at binmedeki mükemmel becerilerini ve maharetlerini bize yarıştan sonraki hedefe ateş etmede gösterdiler. Uzun bir sırtın tepesine takılan ahşap kiremit benzeri bir tahta levhaya, dörtnala giderken tamamen arkaya dönerek tüfekte veya tabancayla isabet ettirmeleri gerekiyordu. Bunun için eyerde ne kadar iyi tutunma ve nişancılık gerektiğini tasavvur edebilirsiniz. Orlovski yine her biniciden harika bir tablo yapardı. Ayrıca Çerkesler ve bütün Dağlılar çatal ayakla gayet isabetli atışlar yapıyorlar. Bunu genellikle yanlarında taşıyorlar veya tüfeklerine tutturuyorlar. Bu manevrayı doğal olarak, kovalamacada güçlü düşmanı püskürtmek için öğreniyorlar.

Bayram eğlenceleri, yine dörtnala giderken yerden gümüş rublelerin alınmasıyla sona erdi. Bu eğlence Çerkeslerin at binmedeki

ustalığı konusunda bizi çok daha fazla ikna etti. Zira bütün gövdenle eyerin altına inmek ve tekrar üzerine yerleşmek için doğa üstü bir çeviklik ve ustalık gerekir, daha çok da denge gereklidir. Bununla birlikte, atlarından düşen veya baş aşağı giden binicilerin birkaç gülünç sahnesine ve durumlarına da şahit olduk!

Kısa zamanda size buralı halkların yaratılışı ve adetleri – bunlara özel bir dikkat sarf ediyorum – hakkında ilginç şeyler bildirmeyi ümit ediyorum.

Çerkes Bayramı*

Ekselansları Andrey Zinovyeviç Durasov'a mektuptan alıntı

İvan Dobrodeyev

Goryaçevodsk, 12 Haziran 1828

Çev. Murat Topçu - Papçu

Kafkasya'ya seyahat, diğer zevklerin dışında bana Çerkes kutlaması *Bayramı* görmek için hoş bir tesadüf sağladı. Bayram kutlaması üç gün sürdü (Haziran'ın 12'sinden 15'ine kadar). 12 Haziran'da Mineralniye Vodı (Maden Suları) ziyaretçilerinin büyük kısmı merak ettikleri kutlamayı ve yapılan eğlenceleri görmek için Goryaçevodsk'a 4 verst mesafedeki barışçı Çerkes köyünde bulunuyorlardı. Köye geldiğimde, öğleden sonra saat 3'te bütün Çerkes erkekleri ve kızları sokakta bulunuyorlardı. Her zamankinden daha şık giyinmişlerdi. Bir süre sonra aynı seslerden meydana gelen ve hiçbir anlam ifade etmeyen bir şarkı söylemeye başladılar (tra la la la, a la ve buna benzer sesleri telaffuz ediyorlardı) ve herkes bir düzen içerisinde Pyatigorye diye adlandırılan dağların en yükseği olan Beştav'ın eteğinde bulunan ovaya doğru yürümeye başladı. Burada eyerlenmiş atlar hazırlanmıştı. Eğlence için belirlenmiş yere gelince Çerkes erkekleri bir halka, kızlar da başka bir halka oluşturdular. Bu şekilde iki gruba ayrılarak erkekler kendi şarkılarını söylemeye başladılar. Her biri diğerini bastırmaya çalışıyor ve güçlü şekilde el vuruyorlardı. Biri onlara özel düzeneği olan bir kavalla eşlik ediyordu. Şarkılara her zaman danslar eşlik ediliyordu: Halkanın ortasında bazen bir, bazen iki erkek ya da bir kız bir erkek birlikte oynuyordu. Gerçi oyunlarının cazip bir tarafı yok, hatta bunları vahşi bir coşkunluk olarak adlandırmak mümkün, fakat oyundaki kıvraklıkları bütün tekdüzeliğine rağmen olağan dışı. Oldukça fazla sayıdaki şarkıları da aynı tarzda, tempo ya da perde değişimi (sesin yükselip alçalması) çok az. Son olarak, şarkı icrasının sonunda erkekler ve kızlar ellerini birbirine kenetleyerek ortak bir halka oluşturdular, hep birlikte oynadılar ve şarkı söylediler. Lakin Çerkes kızları şarkı sırasında el vurmuyorlar. Oyun oynarken yüksek tahta ayakkabılarını

* "Bayram çerkeski (Otrivok iz pisma k ego prevoshodit.. Andreyu Zinovyeviçu Durasovu)", *Vestnik Yevropı*, Çast 161. № 15. 1828.

çıkıyorlar. Bunları her zaman deri ayakkabıların üzerine giyiyorlar, bu yüzden erkeklerin yanında dev gibi görünüyorlar, gerçi doğal boyları da bizim Rus kadınların boylarından çok daha uzun. Bu da kuşku yok ki şundan kaynaklanıyor; kızları 7 veya 8 yaşından itibaren dikilmiş bir derinin içine koyuyorlar, evleninceye kadar bunun içinde kalıyorlar. Bu bağcıklı deri nedeniyle vücutları özellikli oluyor: Bastırılmış düz göğüsler; iki omuz arasındaki mesafe olağan dışı; omuzların aşağısında vücut gittikçe daralıyor, öyle ki kalça kemiğinin üzerinde bellerinin çevresi dört *çetvertten*⁶ biraz daha fazla oluyor.

Oyundan sonra kızlar salıncaklara bindiler, bazıları ise merakla ziyaretçi bayanların kıyafetlerini incelediler. Erkekler de güreşe tutuştular. Rakibini yenen Çerkes güreşe bir diğerini davet ediyordu. Galip olarak, gücünü tartması ve çevikliğini göstermesi için yerini bir başkasına bırakıyordu. Çerkesler güreş öncesinde her zaman silahlarını çıkarıyorlar ve kamalarını başkalarına veriyorlar, çünkü ateşli karakterleri nedeniyle bu tür oyunların cinayetle bitmesi nadir değil.

Güreşten sonra Çerkeslerin bazıları dörtnala giderken hedefe ateş ettiler, bazıları kamçıyla, bazıları da kamayla vurdular. Bu oyunları hayret verici bir ustalık ve çeviklikle oynuyorlar. At uçuyor, Çerkes hedefe yirmi adım kala tüfeğini hızla kılıfından çıkarıyor ve nadiren hedefi iskalyor. Bazıları atışlarını bu ülkede çok sayıda bulunan kartallara yapıyorlar.

Eğlenceler bittikten sonra, akşama doğru *uzden*lerden birinin evindeydim. Evi çok temiz pak buldum. Ev sahibesinin ziyaretçilerine ikram ettiği bir bardak *kumis* içtim. *Uzden* konuklarından akşam yemeğine kalmalarını istedi, fakat onlar gecikmek istemediklerinden bu şerefi kabul etmediler. Ev iki bölüme ayrılıyor; birinde Çerkes erkeği yaşıyor, burada dostlarını (*kunaklarını*) ve akrabalarını kabul ediyor. Bu bölümden, genellikle halıyla perdelenen dar bir kapı kadın bölümüne açılıyor. Oraya hiçbir erkek asla giremiyor. İşte kısa sürede köydeki yaşantı hakkında kayıt edebildiklerim bunlar.

⁶ Çetvert – 17,78 cm. uzunluğunda eski Rus ölçü birimi (ç.n.).

